NOI CONSIDERAŢII PRIVIND LIMBAJUL RELIGIOS ROMÂNESC

NADIA OBROCEA

Limbajul religios românesc cunoaşte o multitudine de „feţe" care nu au fost supuse cercetării decât parţial şi foarte vag. De altfel, considerăm că o eficace definire a acestuia este posibilă numai prin delimitarea lui în mai multe variante şi prin identificarea diferenţelor care funcţionează în interiorul său. Limbajul religios românesc[1] îşi asumă o configuraţie foarte hibridă ce se alimentează dintr-o mare varietate a textelor religioase, deci din caracterul prolific şi infinit al „vorbirii".

Astfel, considerăm că limbajul religios românesc[2], în ipostaza sa ortodoxă, se diversifică în următoarele variante sau sublimbaje:

1. limbajul biblic;
2. limbajul teologic;
3. limbajul liturgic, care conţine, la rândul său, două variante: limbajul de cult propriu-zis şi limbajul tehnic de cult;

---

[1]A se vedea şi profilul limbajului religios realizat de Niculina Iacob, în *Limbajul biblic românesc (1640-1800)*, vol. I-II, Suceava, Editura Universităţii „Ştefan cel Mare", 2000-2001.

[2]Vom realiza, într-o cercetare viitoare, o analiză, din acest punct de vedere, a limbajului religios catolic românesc.

BDD-A12930 © 2009 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:09 UTC)

4. limbajul organizatoric bisericesc, care include şi limbajul monahal, de care nu poate fi separat în totalitate[3];
5. limbajul omiletic;
6. limbajul catehetic;
7. limbajul istoric bisericesc;
8. limbajul muzical bisericesc.

În stabilirea acestui profil al limbajului religios românesc am utilizat configuraţia textelor religioase, considerând că „vorbirea" trebuie luată ca reper, în orice tip de apreciere privind norma. Nici stabilirea limbajului religios sau a oricărui limbaj, precum şi a oricărui nivel de limbă, stil sau dialect, nu este posibilă fără luarea în considerare a textelor[4] aferente. Acest fenomen se datorează faptului că norma – interpusă între sistem şi vorbire – nu poate fi evidenţiată decât printr-o cercetare a textelor. Prin urmare, dacă nu s-ar fi constatat o unitate şi o specificitate la nivelul textelor, n-am fi vorbit astăzi despre stiluri ale limbii, niveluri de limbă sau dialecte[5]. În plus, credem că, în afara variantelor limbajului religios deja menţionate, acesta nu ar avea acelaşi profil. El se constituie din aceste variante care prezintă însă numeroase elemente comune, la toate nivelurile: fonetic, morfologic, sintactic, lexical, textual, grafic etc., conferindu-i caracterul religios, în ciuda diferenţelor

[3]Menţionăm, în acest sens, că la conducerea bisericii se află monahi.

[4]Ne referim la conceptul de „text", aşa cum a fost el definit şi dezvoltat de Eugen Coşeriu, adică limbaj, considerat ca produs, la nivel individual. Prin urmare, nu excludem o dimensiune orală a textului.

[5]Investigarea stilurilor funcţionale, a nivelurilor de limbă sau a dialectelor unei limbi presupune analiza textelor aparţinând domeniilor respective, dar stilurile nu trebuie identificate cu textele în interiorul cărora se manifestă. Este adevărat faptul că particularităţile acestora apar la nivelul textelor (fiindcă nu există limbă în afara vorbirii), dar ele funcţionează în interiorul normei.

BDD-A12930 © 2009 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:09 UTC)

marcante dintre ele. Analizarea în profunzime a subtilităţilor variantelor limbajului religios se întrezăreşte a fi o cercetare complexă şi un lung parcurs hermeneutic[6].

Considerăm că, în cadrul limbajului religios, există un limbaj biblic incontestabil, care se caracterizează printr-o normă specifică, în raport cu celelalte variante ale limbajului religios, şi care este o adevărată sursă şi „cauză" a celorlalte sublimbaje. La nivelul textelor, acestui limbaj îi corespunde, în mod firesc, textul biblic, *Biblia* sau *Sfânta Scriptură*, care rămâne textul fundamental al oricărei culturi ce îşi asumă o viziune religioasă asupra lumii. Limbajul biblic însuşi prezintă o mare varietate de ramificaţii[7].

Limbajul teologic, bazat, într-o primă instanţă, pe cel biblic, se instituie ca variantă independentă a limbajului religios, asumată de teologi, Sfinţi Părinţi, clerici, adică realizatori de texte teologice menite să explice şi să prezinte dogmele religioase. Şi în componenţa limbajului teologic distingem mai multe variante: limbajul exegetic, dogmatic, de morală etc. Caracteristica esenţială a limbajului teologic este aceea că este

---

[6]În acest sens, a se vedea Paul Ricœur, *De la text la acţiune. Eseuri de hermeneutică*. II. Traducere şi postfaţă de Ion Pop, Cluj, Editura Echinox, 1999, p. 114-115: „Poate că o anchetă exhaustivă dezvăluie, dacă ar fi posibilă, faptul că toate formele de discurs alcătuiesc împreună un sistem circular şi că conţinutul teologic al fiecăruia îşi primeşte semnificaţia de la constelaţia totală a formelor de discurs. Limbajul religios ar părea atunci ca un limbaj polifonic, susţinut de circularitatea formelor".

[7]Idem, *Experienţă şi limbaj în discursul religios*, în Jean-Louis Chrétien, Michel Henry, Jean-Luc Marion, Paul Ricœur, *Fenomenologie şi teologie*. Prezentare de Jean François Courtine. Traducere de Nicolae Ionel. Cu o postfaţă de Ştefan Afloroaei, Iaşi, Polirom, 1996, p. 26-27: „Această viziune a textului este încă aproape de analiza literară, în sensul că ea pune accentul pe toate genurile ţinând de marea poetică biblică: discurs narativ, discurs prescriptiv, discurs profetic, discurs sapienţial, discurs imnic, scrisori, parabole etc.".

BDD-A12930 © 2009 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:09 UTC)

un limbaj meta-religios, limbaj în care este explicitată *Biblia*, sunt prezentate dogmele corespunzătoare religiei respective şi se dezvoltă conceptul de morală creştină. Dintr-o anumită perspectivă, limbajul teologic ar putea fi asociat limbajului ştiinţific, conţinând foarte multe caracteristici comune cu acesta şi tinzând spre un demers specific ştiinţei. Totuşi, nu trebuie absolutizat acest punct de vedere, deoarece numeroase texte ale Sfinţilor Părinţi sau ale teologilor sunt adevărate rugăciuni[8], asemănându-se, astfel, cu limbajul de cult.

Limbajul liturgic este componenta limbajului religios asociată cultului divin, liturgica fiind disciplina care se referă la cultul divin în integralitatea sa, nu numai la Sfânta Liturghie. De aceea, considerăm că, în acest context, termenul *liturgic* este adecvat, el extinzându-şi aria semantică de la liturghie la cult. La nivelul textelor, limbajul liturgic corespunde textelor specifice cultului divin. Totuşi, trebuie făcută precizarea că limbajul liturgic cunoaşte, în opinia noastră, două variante, şi anume limbajul de cult propriu-zis şi limbajul tehnic de cult. Limbajul de cult propriu-zis se instituie în limbajul specific rugăciunii, Sfintei Liturghii, Sfintelor Taine şi celorlalte slujbe religioase, iar limbajul tehnic de cult conţine elemente legate de modul de realizare a cultului divin, fiind aproximativ un meta-limbaj de cult. Referindu-ne la textele corespunzătoare acestor limbaje, remarcăm că limbajului de cult propriu-zis îi sunt specifice textele care conţin Sfânta Liturghie şi Sfintele Taine, ierurgiile şi rugăciunile, iar limbajul tehnic de cult trimite la *tipic* şi la o anumită parte din cadrul textelor liturgice,

---

[8]A se vedea Fericitul Augustin, *Scrieri alese*. Partea întâia. *Confessiones. Mărturisiri*. Carte tipărită cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. Traducere şi indici de Prof. Dr. Docent Nicolae Barbu. Introducere şi note de Preot Prof. Dr. Ioan Rămureanu, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1985.

BDD-A12930 © 2009 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:09 UTC)

adică la pasajele în care se fac precizări privind modul în care trebuie realizate rugăciunile sau oficiate Sfânta Liturghie, Sfintele Taine şi celelalte slujbe religioase. L-am numit *tehnic*, deoarece conţine informaţii referitoare la tehnica de realizare a cultului divin. De altfel, în afara acestei raportări la textele la care ne-am referit, limbajul tehnic de cult este constituit dintr-o bogată terminologie. Considerăm că este inoportun să vorbim despre un limbaj bisericesc independent, deoarece biserica nu există şi nu poate să existe în afara Sfintei Liturghii şi a Sfintelor Taine. Înşişi termenii de *biserică* şi de *altar* nu pot fi definiţi fără utilizarea conceptului de liturghie, aşa cum treptele hirotoniei, preoţia, diaconatul, episcopatul nu pot fi concepuţi fără raportarea la liturghie.

În legătură cu limbajul de cult ortodox se impune precizarea că este una dintre cele mai conservatoare variante ale limbajului religios. Ne putem referi la această dimensiune arhaică a limbajului de cult, utilizând conceptele de *sincronie* şi *diacronie*, aşa cum au fost ele prezentate şi studiate de Eugen Coşeriu.

Eugen Coşeriu operează opoziţia dintre sincronie, în sens strict, şi diacronia vorbitorilor, adică ceea ce vorbitorii cunosc astăzi din sincroniile de altădată. Într-o limbă, diacronia reală poate să fie sincronică, afirmă lingvistul. „Să mai observăm acum că într-o limbă literară, într-o limbă de cultură, de cultură scrisă, chiar şi diacronia reală poate fi sincronică, adică poate fi prezentă în orice moment, fiindcă aceste texte mai vechi se cunosc şi pot fi reluate, nu numai ca texte, ci şi ca funcţiuni elementare, adică pentru acele limbi există un fel de coprezenţă a diacroniei în sincronie”[9].

---

[9]Eugen Coşeriu, în *Lingvistica integrală.* Interviu cu Eugen Coşeriu realizat de Nicolae Saramandu, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1996.

BDD-A12930 © 2009 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:09 UTC)

Se poate constata faptul că limbajul de cult, adică limba de ritual utilizată în timpul oficierii Sfintei Liturghii, a Sfintelor Taine, a altor slujbe, limba rugăciunilor, prezintă o caracteristică fundamentală, aceea că este o variantă orală, bazată pe repetarea unor texte care provin dintr-o română mai veche, texte ce trebuie reproduse, în repetarea cărora creativitatea nu este permisă.

Se poate spune că limbajul de cult ortodox este un caz de diacronie în starea actuală a limbii române. Acest limbaj nu mai poate fi raportat la limba română actuală, ci funcţionează ca o variantă paralelă.

Remarcăm, totuşi, o dimensiune a limbajului bisericesc, care nu trimite, în mod direct, la cultul divin, ci la dimensiunea organizatorică şi administrativă a bisericii ca instituţie (nu a bisericii în calitate de cult), variantă pe care am numit-o limbaj organizatoric bisericesc. Acest limbaj corespunde unei variante administrative şi juridice bisericeşti. La nivel textual, limbajul organizatoric bisericesc se raportează la textele referitoare la statutul şi organizarea bisericii şi la cărţile de drept bisericesc.

Limbajul omiletic, aferent predicii sau omiliei, conţine o normă care subsumează, în general, particularităţi ale celorlalte sublimbaje ale limbajului religios, dar care prezintă şi aspecte independente de acestea, deoarece este un limbaj hibrid, constituit din pasaje din Sfânta Evanghelie, citate din Sfinţii Părinţi, rugăciuni propriu-zise etc., explicaţii şi precizări ale clericilor, duminica, în cadrul Sfintei Liturghii, sau la alte sărbători religioase. Limbajul omiletic restituie, într-o retorică specială, propovăduirea originară a Cuvântului lui Dumnezeu, „rezolvând", astfel, una dintre problemele hermeneutice ale religiei creştine[10].

---

[10]Paul Ricœur, *Conflictul interpretărilor. Eseuri de hermeneutică*. Traducere şi postfaţă de Horia Lazăr, Cluj, Editura Echinox, 1999, p. 347-348, 351.

BDD-A12930 © 2009 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:09 UTC)

În componenţa limbajului religios, limbajul catehetic reprezintă o variantă specifică, identificabilă cu un limbaj de tip didactic, al cărei obiect este religia creştină. Catehetica (catihetica) este disciplina care se referă la problemele corelate predării dogmelor unei religii. Trebuie să remarcăm aici, pe lângă varianta clasică pe care şi-o asumă limbajul catehetic, şi una dintre cele mai interesante forme ale limbajului didactic, care ne trimite cu gândul spre alte tipuri de şcoli, şi anume catehismul.

Limbajul istoric bisericesc – variantă a limbajului religios care prezintă caracteristicile generale ale limbajului istoric – are drept obiectiv expunerea şi descrierea datelor esenţiale din istoria bisericii ca instituţie.

O variantă mai puţin evidentă a limbajului religios – dar, credem noi, care nu se poate contesta – este constituită de limbajul muzical bisericesc, şi anume de varianta lingvistică a acestuia. Limbajul „de tip lingvistic" corelat muzicii bisericeşti se individualizează printr-o bogată terminologie. Acest limbaj se manifestă în textele de teorie a muzicii bisericeşti sau în textele ataşate partiturilor de muzică bisericească.

Aşadar, există o diversitate de limbaje-variante, independente şi bine definite, dar relaţionate unui limbaj religios unic. Toate variantele limbajului religios conţin numeroase particularităţi comune la nivel fonetic, morfologic, sintactic, lexical, textual – caracteristici ce, în plan practic, se manifestă la nivelul textelor religioase[11] –, care le subordonează limbajului religios, dar şi caracteristici specifice, care diversifică limbajul

[11]Luăm în considerare aici şi problema deosebit de importantă a suspendării tipurilor de competenţă, pe care o dezvoltă Eugen Coşeriu. Prin urmare, competenţa idiomatică (aparţinând limbii istorice, ce prezintă o varietate internă) poate fi suspendată de competenţa expresivă (existentă la nivelul individual al limbajului, „discurs" şi „text"), şi invers.

BDD-A12930 © 2009 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:09 UTC)

religios în mai multe limbaje. Prin urmare, norma limbajului religios se diversifică şi ea în mai multe tipuri de norme, de pildă, o normă specifică limbajului biblic ş.a.m.d.

În continuare, vom menţiona câteva elemente exemplificatoare, referitoare la norma limbajului religios, la nivel lexical. Termenul[12] *treime* nu apare, ca atare, în limbajul biblic, acesta nu face parte din norma, la nivel lexical, a limbajului biblic, dar face parte din norma limbajului religios, deoarece figurează ca normă pentru alte variante ale acestuia, precum limbajul teologic, limbajul de cult etc. Termenul *trinitate* nu reprezintă o normă pentru limbajul de cult ortodox, dar este o realizare „normală" la nivelul limbajului teologic. Astfel, utilizarea termenului *trinitate* în limbajul de cult este inadecvată, fiind legitimă însă în limbajul teologic. Exemplele referitoare la normă pot viza şi celelalte niveluri ale limbii, precum fonetica, morfologia, sintaxa etc.

Coerenţa şi unitatea limbajului religios este asigurată, într-o primă instanţă şi în cea mai mare măsură, de către nivelul conceptual-semantic. Conceptele religioase îi sunt specifice limbajului religios şi numai acestuia, chiar dacă ele pot să fie utilizate şi în alte tipuri de limbaje, unde, semiotic vorbind, devin „semne" ale domeniului religiei, în ansamblul său[13]. De pildă, conceptul de Dumnezeu poate fi utilizat în literatură, dar acest fenomen nu transformă conceptul respectiv într-un concept al literaturii.

În concluzie, subliniem faptul că, pentru a putea fi definit, limbajul religios ortodox care se caracterizează prin coerenţă şi diversitate, în acelaşi timp, trebuie supus unei investigaţii lingvistice profunde şi de mari proporţii.

---

[12] În aceste exemple, ne referim strict la termeni, nu la concepte.

[13] A se vedea, în acest sens, Eugen Coşeriu, *Limbajul poetic*, în *Prelegeri şi conferinţe*, [Iaşi], Institutul de Filologie română „A. Philippide", [1994], p. 145-162.

BDD-A12930 © 2009 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:09 UTC)

Bibliografie

Coşeriu, Eugen, *Prelegeri şi conferinţe*, [Iaşi], Institutul de Filologie română „A. Philippide", [1994].

Fericitul Augustin, *Scrieri alese*. Partea întâia. *Confessiones. Mărturisiri*. Carte tipărită cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. Traducere şi indici de Prof. Dr. Docent Nicolae Barbu. Introducere şi note de Preot Prof. Dr. Ioan Rămureanu, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1985.

Iacob, Niculina, *Limbajul biblic românesc (1640-1800)*, vol. I-II, Suceava, Editura Universităţii „Ştefan cel Mare", 2000-2001.

Lingvistica integrală. Interviu cu Eugen Coşeriu realizat de Nicolae Saramandu, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1996.

Ricœur, Paul, *Conflictul interpretărilor. Eseuri de hermeneutică*. Traducere şi postfaţă de Horia Lazăr, Cluj, Editura Echinox, 1999.

Ricœur, Paul, *De la text la acţiune. Eseuri de hermeneutică*. II. Traducere şi postfaţă de Ion Pop, Cluj, Editura Echinox, 1999.

Ricœur, Paul, *Experienţă şi limbaj în discursul religios*, în Jean-Louis Chrétien, Michel Henry, Jean-Luc Marion, Paul Ricœur, *Fenomenologie şi teologie*. Prezentare de Jean François Courtine. Traducere de Nicoale Ionel. Cu o postfaţă de Ştefan Afloaroaei, Iaşi, Polirom, 1996.

NOUVELLES CONSIDERATIONS RELATIVES AU LANGAGE RELIGIEUX ROUMAIN

Résumé

L'article se propose de souligner la « polyphonie » du langage religieux orthodoxe roumain et d'investiguer son profil, dans cette perspective.

BDD-A12930 © 2009 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:09 UTC)